

ző kiazmatikus személyiséget pedig észbeli tudással nem lehet megismerni és elsajátítani, hanem csak — pontosan úgy, ahogy Blake üzent — az *imagination* által, ami a hit: egy másfajta, nem szcientista, hanem érzetekkel, érzelmekkel és mára elhomályosult szellemi minőségekkel átjárt tudásvágy, vagy talán tudomás. Amikor Földényi Blake nyomán „az érzékelés kitágításáról” beszél, akkor erről beszél. „Az ember érzékelését nem kötik gúzsba az érzékszervek. Több mindent érzékel, mint amennyit az érzékek (mégoly pontosak legyenek is) fölfedezni képesek”, idézi a saját fordításában Blake-et. Ehhez kapcsolódik a vizionárius költő elmélete az egyes, kettős, hármas és négyes látásról (vagy látomásról), amit Földényi világosan elmagyaráz. (A világosság is egyik erénye ennek a könyvnek!) Talán *szimpla látásnak* is nevezhetnénk a *single visiont*, és a *hit látásának* a négyeset.

Ebből is kitűnik, hogy maga Blake is rendszert alkotott, nem szabadult attól, amitől menekült. Konceptualista volt képen és szóban. Földényi bírálja is emiatt, a könyv talán egyetlen szubjektív szerzői „kifakadása” így hangzik: „Ahelyett, hogy az egyetemes lázadást gyakorolva szilánkjaira hasogatta volna a léteezést, úgy kezdett megtervezni és felvázolni egy új Jeruzsálemet, mint Newton: átgondoltan, néha ijesztően racionálisan”. A könyv végén azonban pont ezzel a „hasogatással” ellentétes óhajnak ad — halkán — hangot az interpretátor: „egységessé szerkeszthető-e még egyszer az a burok, amelynek megrepedéséért ő maga a leginkább felelős?” Ez az ő itt a lerajzolt „Newton”, a nekünk, olvasóknak briliánsan bemutatott Blake — és ő maga, Földényi László. Meg mi, akikben nem tud nem élni a holisztikus vágy, hogy a „szakértőség” divatja ellenére egységben lássuk a valódi és a szimbolikus világot, a kozmosszal egyetemben. De ennél is fontosabb az a bibliai „ajtó”, amelyen keresztül ki-be lehet járni. Hasonlóra a költészetben is rá lehet bukkanni — Blake-nél is —, én legutóbb Fenyvesi Ottó egyik versében csodálkoztam rá: „Csupa kérdőjel az élet, ki-be / járnak belőle a lények. A mennyek kapuja / mindig nyitva”.

A sötétség, ami Blake képén olyan rohadtul szépen megjelenik, Földényi szerint, és nem csak őszerte, „Isten hiánya nyomán” támad. Ha megnézzük a színes nyomatot, ez világos. (És kitűnő, hogy a szerző összefüggésbe hozza Caspar David Friedrich és Goya maszatos feketéivel.) Többször is hallhatjuk Blake versének két sorát: „Isten, az oly sokáig imádott, távozik, akár egy mécses, / Mely olaj nélkül maradt”. Ezek gyönyörű sorok. Ennek a hiánynak a genealógiáját egész pontosan kirajzolja ez a művészet- és irodalomtörténeti tanulmány, mely egyúttal, rejtetten, esszé a mi legnagyobb bajunkról, amire a hit — nem lehetetlen — fölfedezése lehet csak gyógyír.

Apropó, és mi van azzal a sziklával, mely a kép felét elfoglalja? Amiből úgyszólván kinő ez az ember? Erre több értelmezési lehetőséget kínál fel a szerző, a legmeglepőbb szerint a sziklában Blake számára az anyaméh lehetett, *az anyaméh mint halotti ágy*. Rettenetes és velejéig modernista gondolat. Magamra maradtam azzal a gondolattal, hogy számomra ez a kő az egész képen a legszebb.

Egy motívum, egy kérdés nyitott, megoldatlan maradt: fehér lepel, gyolcs hullik alá az emberről a papírra egy követheletlen pontról. Mintha a beszédet vagy a nyelvet szimbolizálná, de nincs rá magyarázat.

RADNÓTI Sándor

(K. HORVÁTH Zsolt:
A bundátlan
Vénusz.
Prae Kiadó, 2021)

A nagy angol művészeti író, John Ruskin egy életre nősztehetetlenné vált, amikor mélyen vallásos neveltetése miatt szüzen menván a házasságba, meg kellett tudnia, hogy a nők szeméremtestét — ellentétben a görög aktokkal — szőr fedi. K. Horváth Zsolt könyvében szerepel ez a történet, bár némi kéttellyel fogadja. Én néhány évvel ezelőtt alaposan foglalkoztam Ruskin tanaival, s erről az anekdotáról is elkerülhetetlenül sokat olvastam. Nekem hitelesnek tűnik, még ha kihegyezettnek is.

A szeméremszőrzet ábrázolása tabu alatt állt, mert szexuális képzeteket keltett, s ezek kezdeményezése éppenséggel ellentétes volt a normatív női szeméremmel, a keresztény és polgári és viktoriánus hagyománnyal.

S máris a könyv tárgyánál vagyunk, amely a női szeméremszőrzet viseletének vagy eltávolításának politikáját vizsgálja. Bizarrnak tűnő tárgyválasztás, de ha ebben a tárgyban is társadalmilag meghatározott irányokat és irányváltásokat találunk, akkor méltó a vizsgálódásra. A jegyzetapparátus és a bibliográfia pedig meggyőz arról, hogy nagyon is kutatott terület. A társadalomtörténet, a kultúrantropológia és (ábrázolása révén) a művészettörténet is foglalkozik vele.

A tanulmány egy talán másfél évszázadig visszanyomozható történetre keres magyarázatot, melynek utolsó etapjában, az elmúlt tizenöt évben a szeméremtest szőrtelenítése állítólag általánossá vált. Visszafelé araszolva az időben a múlt század hatvanas éveiben egy ezzel ellentétes mozgalom kelti föl a figyelmet: a szexuális felszabadulás és/vagy a feminista mozgalom megőrizte a szeméremszőrzetet (akkoriban annak eltávolítása még nem volt napirenden), s hajlott a hónalj borotválásának, sőt a láb epilálásának a provokatív elmulasztására is. Pedig a női test nyilvánosan látható helyein (arc, kar, láb) a testszőr megőrzése korábban már majdnem egy évszázada tilalom alatt állt, vagy legalábbis eltávolítása az illemhez tartozott, s a húszas évek óta — egy ideig és jellemzően Amerikában — a hónaljszőrtől való megszabadulást is szorgalmazták.

Traktátus a Vénusz- dombról

Ezek közül — a könyvben persze részletesen és alaposan bemutatott — változások közül erős ideológiai tartalma a maga aktív, lázadó gesztusával a feminizmusnak volt. „[A] hónaljra és a lábszárra kiterjedő szőrtelenítés elhagyása az 1960-as években nem volt más, mint egy — néhány évtizede bevett — tiltó rítus biopolitikai szempontból tudatos figyelmen kívül hagyása.” Kérdés, hogy az eltávolítás törekvéseinek passzívabb és gyöngébb változataiban is fölismerhetünk-e valamiféle ideologikumot.

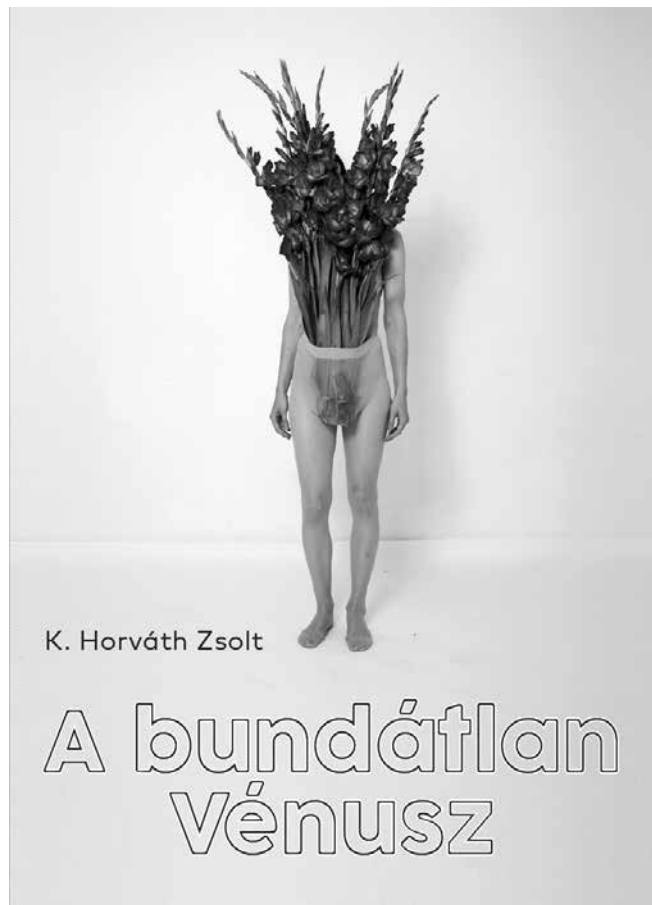
K. Horváth egy helyen hangsúlyozza, hogy sokféle értelmet lehet tulajdonítani a női szeméremszőrzetnek, s „kontextus nélkül nincs egyértelmű jelentése”. Könyve azonban erőteljes kísérlet egy meghatározott irányban való kontextualizálásra: a szőrtelenítésben „a társadalmi nemi egyenlőtlenséget és a kapitalizmus reterritoralizációs technikáit magába foglaló normát” észrevételez. Ennek megfelelően az 1920-as évek amerikai szőrtelenítési divatjában „a nők politikai és társadalmi térnyerésének tudattalan ellentételezését” látja, az utolsó másfél évtized szeméremtest-szőrtelenítésében pedig a nők infantilizálását.

Ez jól dokumentált és a tudomány mesterségének szabályai szerint kidolgozott argumentum. Nekem mégis aggályaim vannak vele szemben. A jelenséget, amelyet kutat, lehetne az ízlés változásainak kontextusában értelmezni, amelyek — noha jelentős szabályozók — kevésbé racionalizálhatók. A racionalizálás egy pragmatikus típusát a szerző is másodlagosnak tekinti, nevezetesen a higiéniai, egészségügyi megfontolásokat. Annál erősebben érvényesít egy másik racionalitás-formát, a kapitalizmus logikáját.

Én valószínűtlennek tartom, hogy a 20. század legsikeresebb társadalmi mozgalma, a feminizmus küzdelmei után nők tömegei engedelmessé válnának egy kívülről rájuk erőltetett normának, kerülnének nyilvánvaló ellentétbe a szabadság eszményével, s Foucault-val szólva alanyaivá válnának „az engedelmes test termelésének”. S nem hiszem, hogy ennek indexe lehetne a szeméremszőrzet eltávolítása, s erről az indexről leolvashatnánk a női egyenjogúság ügyének aktuális állapotát. K. Horváth Zsolt azonban éppen ilyesmit sugall: „Ha a női szeméremszőrzet eltávolítása társadalmi és képi normává, sőt mágikus tiltássá és tabuvá válik, akkor egy ilyen társadalomban a test feletti önrendelkezés vagy egészen minimálisra csökken, vagy teljesen megszűnik.”

Valóban ilyen egészen egyszerű lenne? „A szeméremszőrzet leborotválásának normája... egészen egyszerűen a kapitalista társadalom és gazdaság reterritoralizációs stratégiájának a test felszínén elérhető végső pontja. Nemcsak hogy visszahódította a társadalom a test nyilvánosan is látható részei fölötti ellenőrzést, de még a legintimebb testtáját is megkaparintotta, s a 2000-es évek elejétől egyre terjedő online pornográfia fogyasztása révén, továbbá a szépségipar és a populáris média hathatós segítségével normává formálta. A nyilvános és az intim szétválasztása oly mértékig illékonyra vált, hogy a test esetében megkülönböztetésének alig is van értelme.”

A médiák és más források roppant hatást gyakorolnak a testünkre is. Marcel Mauss a könyvben emlegetett megvilágosodá-

sához hasonló — hogy ugyanis az amerikai ápolónők járásában fölismerete a mozi hatását — velem is megesett. Egy video-művet nézve, amelyen fiatal lányok beszélgettek, hirtelen felismertem tizenéves lányunokám jellegzetes taglejtéseit, szögletes, gyors gesztikulációját. Attól fogva elkezdtem figyelni erre, s megértettem, hogy nemcsak az ő sajátosságáról van szó, hanem egész nemzedékének mozdulatvilágáról. Ebből azonban nem vonnám le azt a következtetést, hogy elvesztette a teste fölötti ellenőrzést.

A szeméremszőrzet leborotválásának elvárásával kapcsolatban is túlzónak érzem az idézett következtetéseket. Nincs semmilyen meggyőző érv amellett, hogy akár ez az igény, akár az ellenkezője valamilyen meghatározó — akár szimbolikus — társadalmi érdekel bírna, ugyanis a szőrtelen szeméremtestnek a pusztá gyermekiséggel való azonosítása, ami aztán a nők elnyomását jelképezné, nem tűnik intuitíve meggyőzőnek, különösképp kizárólagosnak. Ha az ízlés kiszámíthatatlan változása valamilyen irányba fordul, akkor persze hasznosítják és propagálják, de követelménnyé válása a kapitalizmus logikáján kívül mással is magyarázható.

Ilyen például egy kivételesen erős érzélem, az undor, illetve a mások (a szexuális partner) undorától való félelem. Hadd mondjak egy távoleső példát. A civilizálódás folyamatában — mint azt Norbert Eliastól tudjuk — a 16. századtól kezdett a

zsebkendőbe való orrfújás elterjedni. A kelmezebkendőket ma egyre inkább felváltják a papírzsebkendők, s könnyen lehet, hogy hamarosan — vagy már ma is — sokan undorítóan fogják tartani, hogy valaki a taknyát elcsomagolva eltegye. S ha ez széles körben elterjed, akkor — attól tartok — én sem fogok kitartani a vászonzsebkendőimnél, pedig nagyon ragaszkodom hozzájuk, és utálom a papírzsebkendőt.

K. Horváth Zsolt, mint írja, könyvében nem kívánt „normatív módon előre állást foglalni a szőrtelenítés kérdésében”, de ahogy halad előre, egyre inkább normatív módon állást foglal. S állásfoglalásában osztja a 20. századi marxizmus és marxizálás determinisztikusan totalizáló jellegzetességét Lukácstól Debordig és tovább, amelyet talán Petri Györgynek ezek a sorai fejeznek ki a legpontosabban: „Csinálhatsz amit akarsz / akarásod is ők csinálták / Mint kínai ördöggyőlyő / tökéletes / s véget nem ér a doboz a dobozban”. De miért ne képzelhetnénk el öntudatos, szabad nőket, akiknek *történetesen* borotvált a szeméremdombjuk?